

DEMÉNY PÉTER

A SZÉTHULLOTT ÓCEÁN

Jo Nesbø könyveiről

■ Minden krimi hosszú lett – ezt az aforizmat szinte úgy lehetne működtetni, mint Ady híres sorát: „Minden Egész eltörött.” Mert valóban, a skandináv krimiket olvasva többszáz oldalon, egy vaskos könyvön át azt tapasztaljuk, nagyon megváltozott a világ. Egy Conan Doyle-, egy Agatha Christie-, egy Simenon-, egy Chandler-történet nem tartott ötszáz oldalon keresztül, nem beszélve arról, hogy Conan Doyle igazi műfaja az elbeszélés volt, a műfaj kitalálója, Poe pedig szintén egy rövid-prózában oldotta meg a Morgue utcai gyilkosságot. A világ egyszerű volt és egész: volt gyilkos, volt áldozat, volt nyomozó, volt megoldás, és hogy éppen Dupin ügyében a gyilkos nem úgy gyilkos, azt inkább lehetett az intelligencia perverziójának tartani, mint a világénak.

A skandináv krimik aztán bejelentették a világ megváltozását, körülbelül úgy, mint Nietzsche azt, hogy Isten halott. Jómagam *A tetovált lányt* olvastam először, és néztem meg a svéd filmet, aztán láttam a Wallander-sorozat néhány darabját a zseniális Kenneth Branagh-hel, később megvásároltam egy nyolc könyvből álló „újságmellékletet” románul, és most valósággal felaltam három Nesbø-krimit.

Az egyszerűen felkavaró, hogy *minden* skandináv mennyire tud írni, és hogy az általam látott filmekben mennyire működik a depresszív, kétségbeesítő táj. Persze sokan idegesek leszünk, ha Erdélyt a novellák hazájának minősítik, attól meg egyenesen az öngyilkosság határára sodródunk, hogy Wass Alberttel, a homlokzat azonban mindenképpen elől van, és jó lenne be-

látni mögé. De hát azonnal belátunk, ahogy egy skandináv krimit felültünk. Mert mit hall az ember folyamatosan, mit sugall neki Kun Árpád *Boldog Észak* című regénye? Azt, hogy Skandinávia, és ezen belül természetesen Norvégia a világ legboldogabb és -gyönyörűbb helyei közé tartozik. Erre mit tapasztal? Hogy a gyilkosok eszméletlen pávatáncot járnak, hogy a nyomozók vagy alkoholisták, vagy lelki sérültek, vagy korruptak, hogy a családok széthulltak, széthullanak vagy szét fognak hullni, hogy virágzik a neonácizmus, és hogy mindennek soha nincs vége.

Harry Hole a skandináv detektívek ikonja: alkoholista, kiégett, a szerelembe kapaszkodó, cinikus, középkorú férfi, akít a *Hóember* ért minden kritika ellenére Michael Fassbender nagyszerűen játszott el és „fogott meg”. Hole Rakel Faukéba szerelmes, akinek a fia, Oleg úgy viszonyul hozzá, mint a pótapához, mely szerephez természetesen Harry ritkán méltó. A férfi múltja mindig ott kísért a szobában – ez is radikális különbség a klasszikus krimikhez képest: Poirot-nak, Miss Marple-nak vagy Maigret-nek nem volt ilyen értelemben vett, az alanyát pszichiáterhez vagy függőséghez kényszerítő múltja –: hol a kolléganője meggyilkolásán töpreng a *Nemeszisz* (románul *Călăul*) nyomozása közben, melyben a korrupt Tom Waaler is megjelenik, aki a *Vörös-begyben* (románul *Fantoma trecutului*) téteti el láb alól Ellent, aki megsejtett valamit a sároosságából, hol azt a Rakelt kell megvédenie a gyilkostól, akít a *Vörös-begyben* ismert meg – ez a *Hóember* egyik szála.

Az egész eltörésének azonban tipográfiai és strukturális tünetei is vannak. Nesbø mindig apró részletekben, epizódokban építkezik, s ezek a pár oldal terjedelmű mozaikkockák alkotják az egészet. Vagy inkább ezekből alakul az olvasó közreműködésének köszönhetően. Ez is lényeges eltérés: egy Marlowe-sztoriban (hogy a hard-boiled nagymesterét is megemlítem újra) az olvasó olvasott, megértett, és eltöprengett. Itt már össze is kell raknia a töredékeket, és miközben ezt teszi, óhatatlanul szereplővé válik maga is. A történet hol itt, hol ott törik meg, és bár nincs szál, amely „el-fogyna”, olykor sokáig kell várunk, amíg ismét felbukkan az egyik történet darabkája. Mint egy széthullott óceán, amely hajóroncsokat, emberi maradványokat, halott sirályokat vet a partra. Az ember nem szívesen hajózik rajta.

És mégsem tud elszakadni tőle. Mint Ahab Moby Dicktól, az olvasó is függővé válik Nesbø világától és szereplőitől, Harrytól, Rakeltől, Olegtól, Waalertől és a többiekétől. Nem utolsósorban persze azért sem, mert Nesbø remek jellemzőket talál, például azt, hogy Waaler minduntalan Prince-t hallgat, ami egy macsó nácitól eléggé meglepő, mégis nagyon hiteles. Ilyen Prince-hez hasonló bújtatott szereplő Ellen tört szárnyú madara, Helge is. Ezekben a kivetülésekben még jobban látszik az ember, és egy regény egyik lakmusza mindig a figurák hitelessége, mert ők mozognak az írói világban, amely viszont éppen az ő hitelességüktől válik igazzá.

No meg a rengeteg információtól. Hogyan kell gyógyszerekkel ártalmat-

lanná tenni valakit; hogyan kell izzó szállal levágni valakinek a fejét; miért kell egy pisztoly csövét kiszívni; milyen egy Märklin márkájú puska, és mi lesz, ha lőnek vele; mi a hierarchia egy nyomozó ügyosztályon, és mi az ügyosztályok között – valósággal elképesztő, hogy mi mindent összeszed Nesbø, hogy megírjon egy hiteles krimi; és mondanom sem kell, ez is megkülönböztet egy mai bűnregényt egy valamikoritól. A régi gyilkosok nem voltak polihisztorok.

Még sokkal inkább elképesztő, hogy ezeket az információkat hogyan szórja szét úgy az író, hogy szervesen épüljenek bele a könyvekbe, ne akadályozzák a történetet, ne torpanjunk meg egyre-másra, és mégis higgyük el, hogy megértjük mindazt, amiről szó van. A skandináv írók méltók a gyilkosaikhoz.

És itt egy újabb paradoxon: ez a Skandinávia borzalmas, mégis rokon-szenves. Nesbø krimijeit annyiban teljesen klasszikusak, hogy a gyilkos végül elbukik, és nagyon élesen *nem* poszt-modern, tehát nem „alárendelt” gyilkos, mint Burgosi Jorge atya Eco könyvében. A *Vörösbejben*, a *Nemeszisben* és a *Hóemberben* tervét maga a gyilkos készíti, a nyomokat ő hagyja maga után, és a szálak kibogozása a nyomozókat illeti és dicséri.

Én viszont véletlen olvasó vagyok: egy nap besétáltam a Maros megyei könyvtárba, ahol az asztalon megláttam a *Hóembert*. Amikor visszavittem, megkérdeztem, vannak-e más Nesbø könyvek, és nem érdekelt, hogy milyen nyelven.